

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR
VAZIRLIGI

ILMIY
AXBOROTNOMA | 2024

NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI
ILMIY AXBOROTNOMASI

- НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК НАМАНГАНСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА
- SCIENTIFIC BULLETIN OF NAMANGAN STATE UNIVERSITY

10

journal.namdu.uz

Bosh muharrir:

p.f.d., prof., S.T. Turg'unov

Mas'ul muharrir:

PhD., dots., A.A. Rasulov

Mas'ul muharrir o'rinnbosari:

PhD., dots., O.N. Imomov

TAHRIR HAY'ATI

Fizika-matematika fanlari:

akad. S. Zaynobiddinov
akad. A. A'zamov
f-m.f.d., prof. B. Samatov
f-m.f.d., dots. R. Xakimov
f-m.f.d., dots. B. Abdulazizov
f-m.f.n., dots. A. Xolboyev
f-m.f.n., dots. R. Jalalov

Biologiya fanlari:

akad. K. Tojibayev
akad. R. Sobirov
b.f.d., prof. A. Batashov
b.f.d., prof. N. Abdurahmonov
b.f.d., prof. F. Kushanov
b.f.d., prof. A. Kuchboyev
b.f.d., dots. D. Dexqonov

Texnika fanlari:

t.f.d., prof. A. Umarov
t.f.d., prof. S. Yunusov

Tarix fanlari:

akad. A. Asqarov
s.f.d., prof. T. Fayzullayev
s.f.d., prof. N.B. Dexkanov
t.f.d., prof. A. Rasulov
t.f.d., prof. M. Xaydarov
f.f.d., prof. M. Ismoilov
f.f.d., prof. B. Talapov
f.f.d. dots. Z. Isaqova
f.f.d., G. G'affarova
p.f.d., prof. T. Ismoilov
PhD. A. Abdullayev
f.f.n., N. Zaynobiddinova

Pedagogika fanlari:

p.f.d., prof. U. Inoyatov
p.f.d., prof. B. Xodjayev
p.f.d., prof. O'. Asqarova
p.f.n., dots. M. Nishonov
p.f.n., dots. A. Sattarov
p.f.n., dots. M. Asqarova
p.f.n., dots. Sh. Xo'jamberdiyeva
p.f.d., dots. S. Abdullayev
PhD., dots. D. Sarimsakova
PhD., B. Urinov

Kimyo fanlari:

akad. S. Nigmatov
k.f.d., prof. Sh. Abdullayev
t.f.d., v.b. prof. G'. Doliev
k.f.n., dots. T. Sattorov
k.f.n., dots. A. Hurmamatov
PhD., dots. D.S. Xolmatov

Filologiya fanlari:

fil.f.d., prof. N. Uluqov
fil.f.d., prof. H. Usmanova
f.f.n., dots. Q. Siddiqov
PhD. H. Solixo'jayeva
PhD. dots. U. Qo'ziyev
PhD. H. Sarimsoqov
fil.f.d., N. Dosbayeva

Qishloq xo'jaligi fanlari:

g.f.d., prof. B. Kamalov
q-x.f.n., dots. A. Qazaqov

Geografiya fanlari:

g.f.d., dots. B. Kamalov
g.f.d., prof. A. Nigmatov
g.f.d., dots. A. Nazarov

Iqtisodiyot fanlari:

i.f.d., prof. N. Maxmudov
i.f.d., prof. O. Odilov

Tibbiyot fanlari:

b.f.d., prof. G'. Abdullayev
tib.f.n., dots. S. Boltaboyev

Psixologiya fanlari:

p.f.d., prof. Z. Nishanova
p.f.n., dots. M. Maxsudova

Texnik muharrir:

S. Xoshimov

Rasmiy web sahifa:

journal.namdu.uz

Tahririyat manzili:

Boburshox ko'chasi, 161-uy

Faks: (0369)227-07-61

e-mail: science@namdu.uz

Ushbu jurnal 2019-yildan boshlab O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosati qarori bilan fizika-matematika, kimyo, biologiya, falsafa, filologiya va pedagogika fanlari bo'yicha Oliy attestatsiya komissiyasining dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

"NamDU ilmiy axborotnomasi – Научный вестник НамГУ" jurnali O'zbekiston Matbuot va axborot agentligining 17.05.2016-yildagi 08-0075 -raqamli guvohnomasi hamda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi (AOKA) tomonidan 2020-yil 29-avgust kuni 1106-sonli guvohnomaga binoan chop etiladi. "NamDU Ilmiy Axborotnomasi" elektron nashr sifatida xalqaro standart turkum raqami (ISSN-2181-1458) ga ega. NamDU Muvofiqlashtiruvchi Kengashining 2024-yil 25-oktabrdagi 7-sonli yig'ilishida muhokama qilinib, ilmiy to'plam sifatida chop etishga ruxsat etilgan (Bayonnomma № 7). Maqolalarning ilmiy saviyasi va keltirilgan ma'lumotlar uchun mualliflar javobgar hisoblanadi.

Asqarova Shaxnoza Kamolidinovna

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti doktoranti (DSc)
E-mail: shakhnozaaskarova2@mail.com

UDK: 801.82:81'255:821.51:811.111

"ALPOMISH" ASARI INGLIZCHA TARJIMASINI AMALGA OSHIRISHNING LINGVOMADANIY JIHATLARI

Annotatsiya: Mazkur maqolada bugunning dolzarb masalalaridan – til va madaniyat, ularning o'zaro munosabatlari, o'zbek xalqining milliy urf-odat, an'alarini mujassamlagan nodir asar "Alpomish"ning inglizcha tarjimasidagi ba'zi misralarning lingvomadaniy jihatlari haqida fikr yuritiladi. Noqardosh ikki til orasidagi ko'prik bo'l mish tarjimonning bu boradagi qobiliyati, tarjima qiyinchiliklari va ularni bartaraf qilish bo'yicha taklif va tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: lingvomadaniyatshunoslik, tarjimashunoslik, tarjimonning "soxta do'stlari", ekvivalentlik, qiyinchilik, mulohaza.

Аскарова Шахноза Камолидиновна

Докторант (DSc) Ташкентского государственного университета востоковедения

**ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ АНГЛИЙСКОГО ПЕРЕВОДА
«АЛПОМЫША»**

Аннотация: В данной статье рассматриваются лингво-культурологические аспекты некоторых стихов английского перевода «Алпомиша», редкого произведения, воплощающего актуальные проблемы современности – языка и культуры, их взаимоотношений, национальных обычаяев и традиций узбекского народа. Приводятся умения переводчика, являющегося мостом между двумя неродственными языками, а также предложения и рекомендации по трудностям перевода и их устранению.

Ключевые слова: лингвокультурология, переводоведение, «ложные друзья» переводчика, эквивалентность, трудность, суждение.

Asqarova Shaxnoza Kamolidinovna

Doctoral student (DSc) of Tashkent State University of Oriental Studies

LINGUOCULTURAL ASPECTS OF IMPLEMENTING THE ENGLISH TRANSLATION OF "ALPOMISH"

Abstract: This article discusses the linguocultural aspects of some of the verses in the English translation of "Alpomish", a rare work that embodies today's current issues – language and culture, their mutual relations, the national customs and traditions of the Uzbek people. The ability of the translator, who is a bridge between two unrelated languages, as well as suggestions and recommendations on translation difficulties and their elimination are given.

Key words: Linguoculturology, translation studies, translator's "false friends", equivalence, challenge, judgment.

Kirish.

Yangilanayotgan O'zbekistonda barcha sohalar qatori tarjimashunoslik sohasida ham salmoqli ishlar amalga oshirilmoqda. Ko'plab mumtoz va zamонавий асарлар tarjimonlar tomonidan o'zbek tilidan chet tiliga, chet tilidan o'zbek tiliga o'girilmoqda. Bu esa nafaqat tilshunoslik, tarjimashunoslik yoki adabiyotshunoslik, balki qolgan barcha sohalar ham turli janrdagi adabiyot,

manbalar bilan boyishini ta'minlaydigan asosiy omilni tashkil etadi.

Adabiyotlar tahlili.

O'zbek xalq og'zaki ijodining yorqin namunasi "Alpomish" asarini ilk bor ingliz tiliga to'liq tarjima qilgan olim Q.Ma'murovning ham bu boradagi sa'y-harakatlari diqqatga sazovor [2].

Tarjimanli tillararo va madaniyatlararo muloqotni ta'minlash jarayoni, ikki tildan foydalangan holda amalga

oshadigan muloqot shakli hamda tillarning o'zaro aloqasini ta'minlovchi unsur sifatida o'rganilar ekan, tillar va madaniyatlar orasidagi nomutanosiblik mavjud ekanligiga guvoh bo'lish mumkin. Bugungi kun tarjimashunosligida dunyo tillarining har qanday real voqelikni ifodalash va tasvirlash qobiliyatiga ega ekanligi, mana shunday voqelik va tasvirlardan tashkil topgan asarlarni qardosh yoki noqardosh tillarga o'girishda bir necha usullardan foydalanilmoqda. R.Yakobson mutaxassislar tomonidan vaqtı-vaqtı bilan tarjima nazariyasi va amaliyotidagi ko'plab chigal muammolar tugunini kesib tashlashga urinish sifatida talqin etiladigan "tarjimasizlik" g'oyalarini ko'rib chiqib, quyidagi mulohazada to'xtaldi: "Barcha kognitiv tajriba va uning tasnifi har qanday mavjud tilda ifodalanishi mumkin" [1; 364.]. Olimning fikriga to'laqonli qo'shilgan holda ta'kidlash mumkinki, istalgan mavjud tilda tarjima qilib bo'lmaydigan voqelikning o'zi yo'q, realiya, lacuna kabi milliylikni anglatuvchi so'zlar esa aynan tarjima qilinmasda, talqin qilinadi yoxud izohlanadi.

Tadqiqot metodologiyasi.

"Alpomish" asari inglizcha tarjimasini amalgalashishning lingvomadaniy jihatlari tadqiqiga bag'ishlangan ushbu maqolada ilmiy tadqiqotning qiyosiyatipologik, tavsify-miqdoriy, konseptual, komponent, sintaktik-semantik va lingvostatistik tahlil (elementlari) usullaridan samarali foydalanilgan.

Tahlillar va natijalar.

"Tarjimani transformatsiyaning ma'lum bir turi, aniqrog'i tillararo transformatsiya deb hisoblash mumkin" [5; 6.]

Yuqoridagi tarifdan tarjimaning alohida muhim belgilarini keltirish mumkin. Tarjima – bu:

- uning asliyat bilan munosabatidan hosil bo'ladigan nutqiy asar;
- bir tilda tasvirlangan voqelikni boshqa til vositasida ifodalash, qayta ifodalash;
- tillararo va madaniyatlararo muloqot jarayoni;
- ikki tildan foydalangan holda muloqot qilish, tillar aloqasi, ikki tillilik hodisasi (zullisonaynlik);
- aloqa komponentlari birikadigan nutqiy faoliyat turi;
- ikki tomonlama jarayon, chunonchi u ikki qism va ikki xil vaqtdan iborat bo'ladi;
- tillararo transformatsiya;
- og'zaki san'at turi; ilmga asoslangan san'at [9; 545.]

N.K.Garbovskiyning yuqoridagi mulohazalarining davomi sifatida tarjimaning yana bir aspekti – ikki tilning tegishli birlklari semantika hamda tovush o'rtasidagi to'liq o'xshashlikni nazarda tutishini ta'kidlash lozim. Tarjima nutqiy asar, ya'ni matn ko'rinishida tarjima nazariyasi uchun aynan nisbiy qiymat sifatida ahamiyatlidir. Biroq matn tarjimasining nisbiy xususiyati faqat asliyatga nisbatan ko'rilmasligi kerak. Albatta, tarjima matni asliyat

asari bilan solishtirilganda yashirin tarjima faoliyatini oshkor etish, uning mexanizmlarini ochish va modellashtirish imkonini beradigan yagona moddiylashtirilgan unsurdir.

"Alpomish" dostoni inglizcha tarjimasini tahlil qilar ekanmiz, uning o'zbek xalqi madaniyati mohiyatini tubdan namoyish etuvchi manba eaknini ta'kidlagan holda tarjimon tomonidan o'girilgan misralardan ko'rib chiqamiz. Mazkur kitobda mavjud badiiy matn tarjimasi ko'p hollarda muvaffaqiyatli chiqqan, ba'zan esa aksincha. Asliyat:

Himoyat deb keldim, bo'ldim gunohkor,
Bunday menga azob berma, jalloddar,
Qamchi urib, zulm qilma xunxorlar,
Ne sababdan men bo'libman gunohkor? [A. 24 b.]

Tarjima:

I came here seeking support, a sinner,
Don't torture me, so much butchers,
Whipping me don't torture me, bloodsuckers,
Why should I have been a sinner, why? [Alp. 38 b.]

Misradagi so'zlar tarjimasi aynan bo'lmasa ham parcha ma'nosi umumiy jihatdan asliyatga mos kelgan. Faqat butcher so'zi jalloddan ko'ra ko'proq qassob ma'nosini beradi.

Butcher – n. A person whose trade is the preparation and selling of meat [10; 25.]

Executioner – n. The official who carries out a sentence of death; headsman, hangman, etc [10; 25.]

Demak, bu o'rinda tarjimon *executioner* so'zidan foydalangani maqsadga muvofiq bo'lar edi degan xulosaga kelish mumkin. Ammo butcher so'zi ham jallof o'rnida badiiy asarlarda qo'llansa xato emas. Demak, tarjimani muvaffaqiyatli chiqqan, deya olamiz. Ba'zi joylarda tarjimon tomonidan nasriy bayon ham, nazm ham tarjima qilinmay qolib ketgan. Vaholanki, bizning milliy-madaniy xususiyatlarimizni mujassamlagan voqealar rivoji aynan ana shu 29-58 betgacha bo'lgan qismida edi va bu qism inglizchada tasvirlanmagan. Bunga asosiy sabab, birinchidan, milliy xos so'zlarning ko'pligi, realiya va lakunalarning aynan ana shu sahfalarda faolligini va mazkur holat tarjima mushkulligini yuzaga keltirishi mumkin. Ikkinchidan, asardagi voqealar zanjirining muhim sahnalari tarjimada tushib qolgan. Oqibatda inglizcha tarjimani o'quvchi Barchinga qalmoqlardan bir nechasi og'iz solib sovchi bo'lganini, javob tariqasida ularga olti oylik muhlat berib, fursatdan unumli foydalanish maqsadida Alpomishga chopar yuborgani, xatni Boybo'ri o'g'lidan yashirgani, Qaldirg'ochoyim akasi Alpomishni yorini qutqarish uchun borishga undagani kabi ma'lumotlardan bexabar qoladi. Bu holat esa asar mazmunining yaxlitligiga rahna soladi. Shu sababli misralardan ayrimlarini tarjima qilib ko'ramiz. Asliyat:

To o'lguncha so'ylab qolgan til bo'lsin,
G'animing shavkati kuyib kul bo'lsin,
Ko'rар ko'zim, bolam, senga yo'l bo'lsin?

*Egar, abzal, anjom olib kelasan,
Ko'tarilib bunda halok bo'lasan,
Yo'l bo'lsin, jon bolam, qayda borasan? [A 65-b.]*

Tarjima:

*Till the end day may one be able to speak,
And the enemy may lose all of their peak.
Apple of my eye, why ever would you go?!
Saddle, harness and instrument you bring on,
Once you do it, you will find your martyrdom,*

Why ever would you, my child, where do you go?!
(Tarjima bizniki).

Xulosa.

Shunday qilib, tarjima qilinayotgan asar ma'nomazmunini asliyatdagi kabi saqlash va o'zga til sohiblariga yetkazib berish tarjimondan nafaqat o'z tilida, balki tarjima tilida ham saqlab qolishi, so'zlarga asliyatdagi kabi "ma'no libosini kiygizish"ni talab etadi. Aks holda o'quvchi uchun asliyat tilidagi marosimu-an'analar, urf-odatlar tushunarsizligicha qolib ketadi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Якобсон Р. Избранные работы. М., 1985. – 554 с.
2. Ma'murov Q. "Alpomish". Toshkent: Zeboprint. 2023. 380 b.
3. Коллектив. O'zbek tili leksikologiyasi. – Toshkent: Fan, 1981. – 175.
4. O'zbek tilining izohli lug'ati. – Moskva: Rus tili, 1981. 2 jild. – B. 370.
5. Бархударов Л. С. Язык и перевод. М., 1975. – 267 с.
6. Begmatov E. Hozirgi o'zbek adabiy tiliniig leksik qatlamlari. – Toshkent: Fan, 1985. – B. 18.
7. Madayev O. Alpomish. – Toshkent: Ma'naviyat, 1999. – B.64.
8. Yunusova B.M. "Alpomish" dostoni onomastik birliklarining leksik-semantik va uslubiy tadqiqi. Fil. f. f. dok. diss. Namangan. 2022. – 164 b.
9. Гарбовский Н.К. Теория перевода. Московский университет. – Москва, 2007. – 545 с.
10. Oxford English Dictionary. University press. 2005. – 25 p.

Д.Юлдашева.....	330
Yangi O'zbekistonda gender tenglikka erishish: sotsiologik diskurslar va indikatorlar.	
M.Muhammadyunusova.....	334
Globallashuv davrida tafakkur erkinligiga bo'lgan zaruriyat.	
G.Mixliyeva.....	340
Mehr-muruvvat, sabr-toqat va kamtarlik kabi so'fiylik tamoyillarining o'zbek xalq falsafasidagi o'rni.	
Z.Tuychiyev.....	344
Inson kapitali tushunchasining falsafiy tahlili.	
Z.Xudayarova.....	348

FILOLOGIYA FANLARI**10.00.00 - ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ****PHILOLOGICAL SCIENCES**

Ingliz tilidagi geologiya sohasiga oid matnlarni tarjima qilishda uchraydigan muammolar.	
L.Rixsiyeva.....	353
Exploring speaking anxiety in efl settings: causes of emergence and effective solutions.	
M.Umarjonova.....	356
Qahramon ruhiy olami va yozuvchi konsepsiysi ifodasi.	
M.Hamidova.....	361
Nutqiy muloqot tizimida informativlik.	
N.Qazaqova.....	365
O'zbek tili biznes diskursida xushmuomalalik kategoriyasining o'mi.	
M.Kodirova.....	368
Nemis va o'zbek tillaridagi frazeologik birliklar vositasida insonning jamiyatda tutgan o'rni va o'zaro munosabatlarining ifoda etilishi.	
X.Nurullayev.....	371
Muhammad Yusuf she'riyatida mumtoz shoirlar ijodining yoritilishi.	
N.Saydaxmedov.....	375
AQSH leksikografiyası tarixi.	
U.Rahmonov.....	379
Virtual muloqot va unda noverbal vositalarning qo'llanishi.	
Z.Nizomova.....	382
"Yangi O'zbekiston Taraqqiyot strategiyasi" asarida qo'llanilgan lingvomadaniy birliklar xususida.	
Sh.Iskandarova, U.Yokubbayeva.....	389
Sharq va g'arb adabiyotida masallar va ulardag'i ramzlarning o'ziga xos xususiyatlari.	
S.Abdullayeva.....	395
Qahramon psixologiyasiga nazariy qarashlar.	
R.Kasimova, M.O'roqova.....	399
Diskurs tahlili va undagi yondashuvlar xususida.	
L.Raximova.....	403
Qadimgi davr turkiy adabiyot manbalarining o'rganilishi.	
R.Xabxonova.....	406
Neologisms in dance terminology.	
O.Khudoyberdieva.....	409
"Alpomish" asari inglizcha tarjimasini amalga oshirishning lingvomadaniy jihatlari.	
Sh.Asqarova.....	412
Polvon obrazi badiiy konsept sifatida.	
M.Ismonalieva.....	415
XX asr boshlarida yurtimizdagi til siyosati va til vaziyati.	
R.Vaxobjonov.....	418
Fitrat lirkasida qo'llangan emotsional-ekspressivlikni ifodalovchi leksik vositalarning lingvopragmatik tahlili.	
Sh.Usmonova.....	422
Bibliya diniy barqaror birliklarining o'z va ko'chma ma'nosi.	
O'.Xudoynazarova.....	425
Kishi nomlari bilan atalgan mashina brendlарining nomlanishi xususida.	
M.Muhammadaliyev.....	429
Finger/ barmoq bilan bog'liq somatik maqollarning semantik tahlili.	
N.Boboqulova.....	432

Connotation as a means of expressiveness of nominative units.

N.Navruzova.....	435
Kamala D. Harrisning Nyu-Hampshirda so'zlagan nutqidagi evfemizmlarning lingvistik tahlili.	
M.Raxmatova, A.Jabborova.....	439
Interpretation of "genius" in phraseologisms of english, russian and uzbek.	
S.Abdullaeva.....	442
"Equivalence" and "adequacy" from the point of view of modern approaches to translation studies.	
Y.Arustamyan.....	446
Hozirgi o'zbek she'riyatida folklor an'analari (Abduvali Qutbiddin va Faxriyor ijodi misolida).	
F.Buriyeva.....	450
O'quvchilarni Navoiy asarlari bilan tanishtirish muammosining psixologik-pedagogik va metodik adabiyotlarda o'rGANIshishi.	
M.Burxonova.....	454
Axborot texnologiyalari va maxsus terminologiya tarixi.	
D.Madraximova.....	459
Ingliz tilida predikativ konstruksiyalarning lingvistik mohiyati va tasnifi.	
T.Axmadjonov, I.Xasanboyev.....	463
Ingliz va o'zbek tillarga oid kasbiy til birliklarning sohalararo semantik tasnifi.	
Z.Erdanova.....	467
Inson huquqlariga oid matnlarni tarjima qilishda gender aspektga oid masalalar.	
N.Ergasheva.....	471
Theoretical aspects of studying terms.	
M.Ergashev.....	474
Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining leksik kompetensiyasini takomillashtirish mazmunining taxlili.	
Z.Ismoilova.....	477
Translating idioms and colloquialisms: challenges and strategies.	
T.Isroilova.....	480
Representation of the concept "hospitality" in english and uzbek paremiology.	
F.Jabborova, F.Mamatova.....	484
Campus novels as a reflection of cultural and academic shifts.	
K.Alimova.....	488
Biznes diskursida metaforadan foydalanishning lingvistik tahlili.	
Sh.Xurramova, F.Mamatova.....	491
Kinodiskurs tahlili: rivojlanish tarixi, madaniy va ijtimoiy qarashlar.	
B.Mashrabova.....	496
Neyropsixolingvistik bog'liqlikda miya faoliyatining tilni eslab qolishdagi roli.	
Z.Akbarova, M.Muxtoriy.....	500
I. Yusupov she'riyatida transformatsiyalangan maqol va matallar baddiylikni mustahkamlash omili sifatida.	
N.Esemuratova.....	503
Potentials of modern technological tools in text selection, exploitation and application for esl classes.	
D.Nasirdinova.....	507
"Qutadg'u bilig" - o'zbek ilm ahli nigohida.	
Q.Sidiqov, R.Obilov.....	511
Lingvistik belgi ifodasi.	
S.Nurmatova.....	515
Diskursda belgining matniy-funksional o'rni.	
R.Saidova.....	518
Badiiy ijod taraqqiyoti va adabiy ta'sir masalasi (Abdulla Qahhor ijodi misolida).	
R.Saidova.....	522
Lingvo kognitiv terminlar. Kognitiv stilistika.	
M.Saydaliyeva.....	526
Maqollar tarjimasi – mukammal ijod jarayoni.	
Q.Sidiqov, B.Parpibayev.....	529
Pragmatic analysis of vague language.	
N.Usmanova.....	533
O'zbek tili dilaektal lug'atida qipchoq lahjasi tarjimasi.	
M.Xolova.....	536
Korpus dialektologiyasi tadqiqiga doir ayrim qaydlar.	
M.Xushboqova.....	543